

וירת, גם לשונות של ירושה מועילים **בראוי** לירשו, אם המקבל ראוי לירשו.

ורבי יוחנן בן ברוקה היא, שסובר אדם יכול לתת להנחיל למי שראוי לירשו כפי רצונו, לכן גם כאן המתנה מועילה בלשון ירושה.

איבעיא להו בני הישיבה הסתפקו

יהנה בהן, מהו? האם זה לשון מתנה, דניהוי קמח-א **כולהו מתנה קאמר**, שהוא יהנה מהנכסים כיון שהם יהיו שלו, זאת אומרת, שהוא מקנה לו אותם.

או דלמא או שנאמר, **ליתהני מיניהו מידי, קאמר**. שיהנה מהם במקצת, אך אין רצונו שיהיו ממש שלו, ולכן לא הוי מתנה.

ובאותו מהלך הספק בלשונות לקמן, **יראה בהן, מהו?**

האם רוצה להקנות לו לגמרי, וכוונה שיראה אותם כנכסיו שלו ממש, או רק שיוכל לראות אותם ולא יותר.

וכן **יעמוד בהן, מהו? האם יעמוד בהן**

מראה שלא מקפיד על הממון הזה ורוצה להוציאו מרשותו, אבל עדיין יש להסתפק.

חולק כל נכסיו לעניים, מאי? נתן את כל נכסיו לצדקה, מה הדין?

וצדדי הספק הם: **מי אמרינן**, האם נאמר **צדקה ודאי מנגמר גמור ומקני**, לצדקה ודאי נתן מתנה ולא יכול לחזור, וזה דומה להקדש.

או דלמא, או נאמר, **כל לגבי נפשיא, לא גמר ומקני**. שלגבי עצמו הוא דואג, ולכן מקנה רק לאחר מיתה.

והגמרא נשארת בתיקו⁽⁵⁴⁾.

ועתה הגמרא מבארת את הלשונות של מתנת שכיב מרע:

אמר רב ששת: יטול, ויזכה, ויחזיק, ויקנה — **כולן לשון מתנה הן**, אפילו בשכיב מרע, למרות שאין בנוסף מעשה קנין. אבל בבריא זה פשוט שהם לשונות מועילים⁽⁵⁵⁾.

במתניתא תנא הברייתא מוסיפה: **אף יחסינ**

לחזור בו.

שיש ספק האם הממון שייך להקדש או להדיוט, אבל אם ננקוט דלא כהגר"ח, אלא שזה אסור, אם כן יש כאן ספק אסור של מעילה, ולכן ספק אסור לחומרא. ע"ש.

ולפי דרכו אפשר להסביר גם בצדקה, שהמחלוקת היא על פי הספק של המחנ"א בהל' צדקה אם באמירה של צדקה זכו בזה העניים ונהיה ממונם, ואם כן כשיש ספק, הוי ספק ממון, או שכל אמירה של צדקה זה נדר לתת לעניים, אבל הם עדיין לא זכו. ולפי זה, בספק, הוי ספק אסור של נדר.

55. על פי הנמו"י. אבל בשט"מ כתב שבבריא

54. נחלקו הראשונים איך לפסוק. הרמב"ן והרשב"א פסקו דהוי תיקו דאסורא, ולחומרא. והרמב"ם כתב דהוי ליה תיקו דממונא, ולקולא, והנכסים נשארים בחזקת היורשים. הובא כאן בריטב"א. ובביאור מחלוקתם מבאר ר' אלחנן (בשיעורי ר' אלחנן) על פי היסוד של הגר"ח, שמעילה בהקדש לא הוי גדר של אסור גרידא, אלא גדר של גזל הקדש, ולכן שיעור מעילה נקבע לשוה פרוטה ולא בכזית, עיין בדבריו בפ"ב ממעילה. ולפי זה,, בזה נחלקו הראשונים, אם זה גזל ההקדש, נמצא שזה ספק ממון, כיון

אמר רב יהודה אמר רב: אם עמד חוזר.

מבארת הגמרא: **ולא פלוגי**, אין מחלוקת בין המימרות.

הא דאיתנהו לזווי בעין, אם הכסף נשאר לפנינו, ודאי דעתו שאם יעמוד מחוליו יחזור בו מהמכר ויחזיר את הכסף.

הא דפרעיניהו בחובו, אם שילם בכסף את חובו, ודאי זו היתה מכירה גמורה, ולא יכול לחזור.

איבעיא להו, הסתפקו בני הישיבה:

שכיב מרע שהודה שנכסיו שייכים לפלוני, מהו? מה היא כוונתו, האם יש כאן הודאת בעל דין שהנכסים שייכים לאותו פלוני, והוא קונה את הנכסים על ידי הודאה זו.⁽⁵⁶⁾ או שכוונתו היא, שלא להשביע את בנוי, כדי שלא ישמחו על הירושה שעומדת ליפול בחלקם. ולכן הוא מספר שהנכסים הם לא שלו אלא של אחרים⁽⁵⁷⁾.

ומביאה הגמרא ראייה: **תא שמע, דאיסור גיורא**, אדם בשם איסור, שהיה גר, הוי ליה תריסר אלפי זוזי, היה לו פקדון של י"ב אלף זוזים **בי רבא**, אצל רבא, ולא היו לו

כנכסיו שלו או שיש לו רשות להשתמש בהם ולא שמקנה לו אותם

ישען בהו, מהו? האם יסמוך עליהם לגמרי כיון שהם ממש נכסיו או רק שמוש בעלמא.

ומסקנת הגמרא: **תיקי**.

איבעיא להו בני הישיבה הסתפקו: מכר כל נכסיו, מהו?

כל התקנה ששכיב מרע יכול להקנות באמירה, זה רק שנותן במתנה, אבל אם מכר בכסף, ודאי שצריך קנין, כיון שזה לא דומה לירושה, והגדר של מתנת שכיב מרע זה כירושה.

והספק של הגמרא הוא, האם כיון שמכר את כל נכסיו, ודאי דעתו שאם לא ימות הוא יוכל לבטל את המכירה, ואפילו שלא פירש, דבר זה הוא אומדנא דמוכח. או שאין כאן אומדנא ברורה שזאת דעתו.

פושטת הגמרא: **אמר רב יהודה אמר רב: אם עמד, אינו חוזר**. שלא יכול לבטל את המכר.

וזימנין, בזמנים אחרים הוא אמר אחרת,

היסוד של קנין אודיתא, שבהודאה בלבד לחבירו קונה חבירו, מבאר הקובץ שיעורים תקל"ז לפי היסוד של תוס' כתובות [דף ק"ב] דמי שגמר להקנות בדבור, לא צריך מעשה קנין. וכאן, כיון שמודה בפני עדים [כפי שמבאר הקצוה"ח קצ"ד סק"ד שאודיתא חייב להיות בפני עדים] ולא יכול לחזור מהודאתו, מוכח שגומר בדעתו להקנות.

57. לפי הרשב"ם בד"ה איבעי להו. אך תוס'

ודאי לא מועיל, כיון שזה לשון עתיד, ורק בשכיב מרע זה לשון קנין, כיון שהמתנה חלה לאחר מיתה.

56. ברשב"ם לא מבואר האם כוונתו לקנין, או סתם הודאת בעל דין. ופירשנו לפי התוס'. ואכן במהרש"א ובקובץ שיעורים משמע שלמדו ברשב"ם שזה סתם הודאת בעל דין. וצ"ע איך תתפרש המסקנה לדבריהם, מה הראיה מאיסור גיורא.

לאיסור יורשים.

אי בירושה,

אם בתורת ירושה, לכשימות איסור, הרי רב מרי לאו בר ירושה הוא, כיון שהורתו היתה שלא בקדושה, בהיות איסור אביו גוי, הוא לא נחשב כאביו כלל לענין ירושה. כי אף על פי שגר רגיל יורש את אביו הגוי [מן התורה, או מדברי סופרים], בכל זאת, זה, שישראל גמור הוא, כי אמו היא ישראלית, אינו מתייחס אל אביו הגוי כלל, ולכן אינו יורשו אפילו לא מדברי סופרים.

אי במתנה,

אם איסור יקנה לבנו את הכסף במתנת שכיב מרע, שמועילה בדבור, גם בזה הוא לא יכול להקנות, כי מתנת שכיב מרע, בירושה שוויה רבנן. חכמים נתנו לקנין הזה גדר של ירושה, כיון שהמתנה חלה לאחר מיתה. ולכן, רק כל היבא דאיתיה בירושה, כל מקום שיש אפשרות של ירושה, איתיה במתנה, אז יכול להקנות המוריש למקבל המתנה במתנת שכיב מרע. אבל כל היבא דליתיה בירושה, כל מי שלא יכול להוריש, ליתיה במתנה, לא יכול להקנות במתנת שכיב מרע. והרי איסור לא היה יכול להוריש⁽⁵⁸⁾ לרב מרי, כיון שלא היו לא בנים [ורב מרי לא נחשב לבנו], ולכן גם לא יכול להקנות לו במתנת שכיב מרע.

רב מרי, היה בריה, בנו של איסור, אך הוא לא היה היורש שלו כיון שהיתה הורתו שלא בקדושה, שאמו היהודיה [שהיתה בתו של שמואל, שנשבתה לגויים] התעברה מאיסור בשעה שאיסור היה עדיין גוי, וליתו בקדושה הואי, כשהוא נולד, כבר התגיירה אמו.

ובי רב הוה, והיה עתה רב מרי בבית המדרש.

ואיסור, שהיה שכיב מרע, רצה עתה להקנות את הפקדון לרב מרי בנו [אך אינו יורשו, היות והוא אינו מתייחס אחריו, וכפי שתבאר הגמרא מיד].

ולעומתו, רצה רבא שהפקדון ישאר אצלו. כי אם איסור לא יצליח להקנות את הפקדון לרב מרי, הרי לאחר מותו יזכה בו רבא בתורת הפקר, כמו בכל נכסי הגר, שהם הפקר.

אמר רבא, דן רבא בבית המדרש, ואמר: היכי ניקנינחו רב מרי להני זוזי? באיזה אופן יכול רב מרי לזכות עתה בפקדון? והוא פירט את כל האפשרויות, ושלל אותם.

בנותן המתנה, ולכן אם לאיסור היו בנים אחרים שנולדו לאחר גירותו שיכול להוריש להם, הוא היה נחשב "איתיה בירושה" ויכול גם להקנות במתנת שכיב מרע. אבל הרשב"א חולק, וסובר שהכל תלוי אם המקבל שייך בירושה. והריטב"א סובר שתלוי בנותן ובמקבל.

הקצוה"ח בסי' קכ"ה ס"ק ה' מבאר לפי מה

בד"ה שכיב מרע חולקים, ומבארים בשני אופנים א. האם כוונתו היתה להקנות בקנין אודיתא, או שהתכוין שיקנה על ידי מתנת שכיב מרע. והנפקא מינה היא, האם יכול לחזור כשיכריא. ב. אם אפשר בכלל להקנות על ידי הודאה, דהיינו, האם יש קנין אודיתא.

58. לפי שיטת התוס' בד"ה כל היכא, שזה תלוי

אי במשיכה,

אם איסור ירצה להקנות לבנו בקנין משיכה, גם זה לא אפשר, כיון דליתנהו גביה, הכסף לא נמצא אצלו, ולכן הוא לא יכול למשוך.

אי בחליפין,

אם יזכה לבנו בקנין חליפין, גם זה לא יתכן, כי אין מטבע נקנה בחליפין. וכאן הפקדון שהיה אצל רבא היה מעות, וקנין חליפין אינו מועיל לקנות בו מטבעות.

אי אגב קרקע,

אם יקנה לבנו קרקע, ואגב הקרקע יזכה לו את הפקדון בקנין אגב, הרי לית ליה ארעא. אין לאיסור קרקע שיכול להקנות⁽⁵⁹⁾.

אי במעמד שלשתן,

אם יקנה לבנו בקנין מעמד שלשתן, שהם בנוכחות הנותן, המקבל והנפקד, הרי כאן, אני רבא, הוא הנפקד, ואם כן, אי שלח לי, לא אזילנא! אם איסור יקרא לי לבוא אליו,

אני לא אלך אליו, ואין כאן מעמד שלשתן.

מתקוף לה רב איקא בריה דרב אמון, הוא שאל את רבא: אמאי? מדוע אתה תזכה במעות? והרי יש עדיין אפשרות לאיסור להקנות את המעות לרב מרי: ולודי איסור, יודה בפני עדים, דהלין זוזי, דרב מרי נינהו! שהכסף שייך לרב מרי, וליקנינהו באודיתא, ויקנה רב מרי את הפקדון בקנין אודיתא!?

אדחכי, בינתיים, כשדברו על זה בבית המדרש, יצא הקול מבית המדרש אודות האפשרות של הודאה, ובאו ולימדו אנשים את איסור כיצד לעשות, נפק אודיתא מבי איסור, יצא קול של הודאה, שהודה איסור, והקנה בכך את המעות לרב מרי בנו בקנין אודיתא.

איקפד רבא, רבא הקפיד על תלמידי בית המדרש שהוציאו את הקול, ואמר: קא מגמרי טענתא לאינשי! למדתם לאנשים שמחוץ לבית המדרש מה יכולים הם לעשות ולטעון, וכך גם ידע איסור לעשות קנין זה, ונמצא, כי מפפדי לי, הם הפסידו לי.⁽⁶⁰⁾

השכירות, ולכן לא יכול להקנות. והחיד"א תירץ שאי אפשר להקנות באגב בלי דעת הבעלים ורבא עשה שהם לא יסכימו.

60. תוס' בד"ה דקא מגמרי הקשו, מדוע רבא לא רצה לתת לרב מרי את המעות, והרי יש מצוה לקיים דברי המת. ועוד הקשו, מדוע רבא היו צריכים לתקן שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, והרי בכל מקרה, דבריו קיימים בגלל המצוה לקיים דברי המת. ותירצו, שיש מצוה רק בתנאים מסויימים, כגון שהפקידו את הפקדון כדי שהנפקד יתן למי שהמת רוצה. אך כאן היה חסר תנאי זה.

שמבואר בגמרא שמתנת שכיב מרע הוי כירושה את דברי התוס' גיטין י ב, שגם אם מת המקבל לפני הנותן, קנה. והר"ן הקשה, הרי מתנת שכיב מרע חלה לאחר מיתה, ואז המקבל לא נמצא ואיך יקנה. אבל למבואר, שזה כמו ירושה, הרי אף על פי שמת, זה נחשב כמו ירושה רגילה, שעוברת אל המת גם בקבר עיי"ש.

59. והקשו הראשונים, הרי אפשר להקנות אגב קרקע מושכרת או מושאלת, ואם כן, יכול להקנות אגב הקרקע שנמצא בה. ותירצו הרשב"א והרא"ש שהוא ידע שנגמר זמן